

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента

Кравченко Юлії Миколаївни

на дисертаційну роботу Дейнеги Максима Володимировича

«Соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу»,

виконану для здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю формування нової моделі розвитку аграрного сектору України, яка поєднує економічну ефективність із соціальною справедливістю, екологічною безпекою та принципами сталого розвитку. У сучасних умовах агробізнес виконує не лише виробничо-економічні функції, а й відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, розвитку сільських територій, збереженні людського капіталу та підвищенні добробуту населення. Саме тому питання соціальної відповідальності аграрних підприємств набувають особливої ваги як у науковому, так і в практичному аспектах.

Особливої актуальності ця проблематика набула в умовах повномасштабної війни, коли суб'єкти агробізнесу, поряд із виконанням виробничих функцій, забезпечують стабільність продовольчих ланцюгів, підтримують зайнятість населення, реалізують гуманітарні ініціативи, сприяють відновленню інфраструктури та беруть активну участь у соціально-економічній підтримці територіальних громад. У післявоєнний період саме соціально відповідальний агробізнес може стати одним із ключових чинників відновлення економіки України, розвитку сільських територій та підвищення якості життя населення. Додаткової актуальності дослідженню надають процеси європейської інтеграції України. Гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу, впровадження сучасних стандартів корпоративного управління, принципів ESG (Environmental, Social, Governance), нефінансової звітності та Цілей сталого розвитку ООН вимагають від аграрних підприємств переходу до нових підходів у сфері соціальної відповідальності. У цих умовах виникає потреба в науковому обґрунтуванні механізмів інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління агробізнесом.

Водночас існуюча практика соціальної відповідальності в аграрному секторі України характеризується нерівномірністю розвитку, недостатньою системністю, обмеженим використанням сучасних методів оцінювання ефективності соціальних програм та недостатньою інтеграцією соціальних, економічних і екологічних складових управління. Це зумовлює необхідність удосконалення теоретико-методичних засад формування соціальної відповідальності, розроблення сучасних механізмів її реалізації та оцінювання результативності. Важливого значення набуває також цифрова трансформація

аграрного сектору, яка відкриває нові можливості для підвищення прозорості діяльності підприємств, розвитку взаємодії зі стейкхолдерами, автоматизації нефінансової звітності та впровадження цифрових інструментів моніторингу соціальної відповідальності. Поєднання принципів соціальної відповідальності, цифровізації та сталого розвитку є необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності українського агробізнесу на світовому ринку.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження Дейнеги Максима Володимировича на тему «Соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу» визначається необхідністю подальшого розвитку теоретичних положень, удосконалення методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо формування й розвитку системи соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу, здатної забезпечити їх стійкий розвиток, зміцнення конкурентних переваг, ефективну взаємодію із заінтересованими сторонами та досягнення стратегічних цілей сталого розвитку України.

Актуальність результатів дисертаційної роботи підтверджується також її зв'язком з науковими дослідженнями кафедри глобальної економіки Державного біотехнологічного університету за темою «Розвиток аграрного сектору в умовах цифровізації економіки» (номер державної реєстрації – 0121U110008), в рамках якої автором розроблено теоретико-методичні та практичні засади соціальної відповідальності бізнесу в умовах цифровізації агробізнесу, що дозволяє агробізнесу збільшити прибутковість, водночас мінімізуючи соціальні та екологічні ризики через інструменти прозорого контролю та ефективного управління ресурсами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Дейнеги Максима Володимировича, базуються на широкій інформаційній та методологічній основі. Ґрунтовне опрацювання вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, значний обсяг фактичного матеріалу та результати власних досліджень автора забезпечили логічність побудови роботи, послідовність викладення матеріалу та обґрунтованість сформульованих висновків і практичних рекомендацій.

Практична цінність дисертаційного дослідження полягає в тому, що запропоновані автором теоретико-методичні положення та прикладні рекомендації можуть бути використані суб'єктами агробізнесу, органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими заінтересованими сторонами під час формування й реалізації політики соціальної відповідальності, розроблення стратегій сталого розвитку, удосконалення взаємодії зі стейкхолдерами та підвищення соціально-економічної ефективності діяльності аграрних підприємств.

Достовірність отриманих результатів підтверджується використанням сучасних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, комплексним аналізом статистичних матеріалів, нормативно-правових документів, результатів наукових досліджень, а також логічністю викладення авторських методичних

підходів і належним обґрунтуванням сформульованих положень, висновків та рекомендацій. Основні результати дисертаційної роботи характеризуються достатнім рівнем наукової обґрунтованості. Насамперед це стосується положень, що визначають наукову новизну дослідження, достовірність яких забезпечується чіткою логікою побудови роботи, послідовним вирішенням поставлених наукових завдань, використанням системного підходу до дослідження об'єкта та предмета, а також застосуванням комплексу сучасних загальнонаукових і спеціальних методів, адекватних меті та завданням дослідження. Важливим чинником достовірності отриманих результатів є також опрацювання широкого кола наукових праць провідних українських і зарубіжних учених, матеріалів міжнародних організацій, нормативно-правових актів, аналітичних звітів та сучасних публікацій, присвячених проблематиці соціальної відповідальності агробізнесу.

Загалом структура дисертаційної роботи є логічною, цілісною та завершеною. Її зміст повністю відповідає заявленій темі, меті, об'єкту та предмету дослідження. Усі розділи взаємопов'язані між собою та послідовно розкривають основні аспекти вирішення важливого науково-практичного завдання, пов'язаного з розвитком теоретико-методичних засад, удосконаленням методичних підходів і розробленням практичних рекомендацій щодо формування та розвитку системи соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу в контексті забезпечення їх конкурентоспроможності, сталого розвитку та післявоєнного відновлення економіки України.

Основні результати дослідження, їх наукова новизна

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії та науковими працями Дейнеги Максима Володимировича дозволяє визначити основні положення, які характеризуються науковою новизною. Автором дисертації отримані такі наукові результати:

вперше:

- обґрунтовано концептуальну модель соціальної відповідальності агробізнесу, яка, враховує структурні та геополітичні особливості економіки України (нестабільність інституційного середовища, воєнні ризики, розриви в логістиці) та включає інституційний компонент (адаптація до регуляторних змін, прозорість управління, антикорупційні механізми, інтеграція стандартів ЄС);

удосконалено:

- методичний підхід до оцінки соціальної відповідальності агробізнесу стосовно його внеску у розвиток сільських територій на основі системи диференційованих індикаторів СВ для різних типів суб'єктів агробізнесу (агрохолдинги, сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства (ОСГ)), які на відміну від існуючих поєднують економічні, соціальні, екологічні та інституційні показники із вимірюванням їх впливу саме на розвиток сільських територій;
- структуру СВБ-практики для суб'єктів агробізнесу з виокремленням пріоритетних напрямків та механізмів реалізації;

набули подальшого розвитку:

- трактування соціальної відповідальності в агробізнесі, яке поглиблює традиційне її розуміння, розглядаючи її як багаторівневу та міждисциплінарну концепцію, що охоплює економічні, правові, етичні та філантропічні аспекти, з урахуванням ресурсних, технологічних, соціальних особливостей аграрного сектору;

- ідентифікація існуючих прогалин та бар'єрів в інституційному забезпеченні соціальної відповідальності в Україні, з урахуванням міжнародних стандартів та практик СВ, зростаючої ролі інвесторів у соціальному розвитку сільських територій в період повоєнного відновлення;

- методичний підхід щодо якісної оцінки СВ в агросекторі та визначення факторів, що зумовлюють результативність соціально відповідальної поведінки;

- систематизація диференційованих індикаторів СВ для різних типів суб'єктів (агрохолдинги, фермерські господарства, сільськогосподарські підприємства, особисті селянські господарства (ОСГ)), що дозволяє оцінювати їхній внесок у розвиток сільських територій за специфічними критеріями;

- оцінка рівня впровадження принципів СВ суб'єктами агробізнесу, зокрема агрохолдингами, приватними та фермерськими господарствами у сферах управління навколишнім середовищем, соціального забезпечення працівників та громад, а також корпоративного управління;

- виявлення поглядів різних груп стейкхолдерів (працівники, місцева влада, громада, контрагенти/підрядники тощо) стосовно зіставлення задекларованих політик СВБ та фактичних результатів їх впровадження, очікувань стейкхолдерів і практик підприємств;

- наукове обґрунтування механізмів стимулювання соціально відповідальної поведінки, включаючи комплекс інструментів державного регулювання, корпоративного управління та міжнародної сертифікації.

Повнота опублікування та достовірність основних положень дисертації

Наукові положення, висновки й рекомендації, що сформульовані в дисертації, є достовірними. Достовірність забезпечено використанням значного обсягу матеріалів офіційної статистики України і підтверджується глибоким аналізом фундаментальних наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених з проблематики інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності. Робота характеризується комплексним використанням загальнонаукових та спеціальних засобів теоретичного та емпіричного пізнання, використанням системного комплексного підходу.

Представлені в дисертації теоретичні й методичні результати відрізняються глибиною аналізу, коректністю формулювання пропозицій щодо практичного використання, науковою новизною.

Основні положення дисертаційної роботи, її висновки, методичні підходи, а також відповідні елементи наукової новизни з достатньою аргументованістю знайшли відображення в публікаціях автора. За темою дисертації опубліковано

25 наукових праць, з яких 16 одноосібних та 9 у співавторстві. 6 наукових праць (2 одноосібні) опубліковані у фахових наукових виданнях України. Основні положення дисертації були апробовані на міжнародних науково-практичних конференціях. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Наукова цінність положень дисертаційної роботи полягає в їх теоретичній і практичній значущості. Отримані результати поглиблюють існуючі наукові підходи до дослідження проблем соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу та можуть слугувати методологічною основою для подальших наукових розвідок у цій сфері. Запропоновані автором теоретико-методичні положення й практичні рекомендації спрямовані на вдосконалення системи соціальної відповідальності аграрного бізнесу, підвищення ефективності взаємодії зі стейкхолдерами, забезпечення сталого розвитку підприємств аграрного сектору та можуть бути використані у діяльності суб'єктів господарювання, органів державної влади, місцевого самоврядування, а також у подальших наукових дослідженнях і навчальному процесі.

Розроблені теоретичні положення дисертаційної роботи доведені до рівня методичних та науково-практичних рекомендацій та прийняті до впровадження фермерським господарством «Агрофортунa» м. Валки, Харківської області (довідка 24, від 30 січня 2026 р.), фермерським господарством «Ромашка», Куп'янський район Харківська область (від 17 квітня 2026 року), приватним сільськогосподарським підприємством «Лілія» Богодухівського району Харківської області (довідка №31 від 26 грудня 2025 р.), приватним підприємством «Агро-Глянь» (довідка №12 від 6 лютого 2026 року), приватним акціонерним товариством «Інюрполіс» м. Харків (від 6 березня 2026 р.). Також положення дисертації використовуються у навчальному процесі в ДБТУ (акт про впровадження від 15.09.2025 р.)

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Дейнеги Максима Володимировича містить анотацію, зміст, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності відповідно до поставлених завдань. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому сформульовано авторські наукові положення, обґрунтовані висновки та практичні рекомендації. Усі використані наукові ідеї, положення, результати

досліджень і текстові матеріали інших авторів належним чином оформлені з посиланнями на відповідні джерела відповідно до вимог академічної доброчесності.

За результатами детального аналізу та перевірки дисертації Дейнеги Максима Володимировича не встановлено фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших проявів порушення принципів академічної доброчесності. Отже, дисертаційне дослідження відповідає вимогам академічної етики та доброчесності, що висуваються до наукових робіт такого рівня.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

В цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних результатів дисертації, слід звернути увагу на деякі зауваження і окремі недоліки, серед яких вважаємо за необхідне відмітити такі:

1. Аналіз світових моделей соціальної відповідальності розділ 1 (підрозділ 1.2) є достатньо змістовним, проте більш переконливими виглядали б результати їх порівняльної оцінки за єдиною системою критеріїв (економічна ефективність, соціальний ефект, екологічний вплив, інституційне забезпечення, можливість адаптації до українських умов), що дозволило б обґрунтувати вибір найбільш прийнятної моделі для аграрного сектору України.

2. Автором у розділ 2 (підрозділи 2.1, 2.2) ґрунтовно досліджено сучасний стан соціальної відповідальності аграрного бізнесу, однак аналіз міг би бути більш репрезентативним за рахунок порівняння підприємств різних організаційно-правових форм, масштабів діяльності та регіонів України, що дозволило б виявити специфічні особливості розвитку соціальної відповідальності залежно від форм господарювання.

3. Положення (Розділ 3, підрозділ 3.1) щодо стратегічних напрямів розвитку соціальної відповідальності мають практичне значення, однак окремі рекомендації потребують детальнішої економічної оцінки, зокрема визначення очікуваного економічного, соціального та екологічного ефекту від їх упровадження, строків окупності та необхідних ресурсів.

4. Запропоновані методичні підходи до оцінювання соціальної відповідальності (Розділ 3, підрозділ 3.3) мають наукову цінність, однак їх практичне застосування значно посилюється б за умови розроблення інтегрального індексу соціальної відповідальності аграрного підприємства з чітко визначеною системою показників, вагових коефіцієнтів та алгоритмом розрахунку.

5. Подальшого розвитку потребує питання оцінювання впливу соціальної відповідальності на інвестиційну привабливість аграрних підприємств (Розділ 2, підрозділ 2.3; Розділ 3, підрозділ 3.2), їх кредитоспроможність та доступ до міжнародних фінансових ресурсів, особливо в умовах інтеграції України до європейського економічного простору.

Варто відзначити, що викладені зауваження мають переважно дискусійний характер і суттєво не впливають на позитивну оцінку наукових положень дисертації. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю окреслених у дисертації питань.

Загальний висновок

Дисертація Дейнеги Максима Володимировича на тему «Соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу» виконана на достатньо високому рівні, є завершеною кваліфікаційною науковою працею, містить теоретичні положення, методичні підходи й практичні рекомендації, які в сукупності дають змогу запропонувати новий підхід до вирішення наукового завдання, який полягає в обґрунтуванні науково-методологічних засад і розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи соціальної відповідальності аграрного бізнесу України.

Наукові статі та інші публікації Дейнеги Максима Володимировича відображають положення отриманої дисертантом наукової новизни. З наукових праць у співавторстві використано лише ті ідеї та положення, які є особистим здобутком дисертанта. Основні результати дослідження доповідались та схвалені під час міжнародних науково-практичних конференцій та впроваджені у практичну діяльність органів державної виконавчої влади, підприємств та закладів вищої освіти.

У дисертаційному дослідженні Дейнеги Максима Володимировича відсутні порушення академічної доброчесності.

Дисертація Дейнеги Максима Володимировича за змістом відповідає спеціальності 051 «Економіка», а за якістю теоретичних і методичних розробок відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Обрану тему дисертаційної роботи необхідним чином розкрито; поставлену мету досягнуто; завдання дисертаційної роботи виконано; результати дослідження мають наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність.

Отже, дисертація на тему **«Соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу»** відповідає вимогам наказу Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор **Дейнега Максим Володимирович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри глобальної економіки
Державного біотехнологічного університету

Юлія Кравченко